

Arany János Kapcsos Könyve. A kísérő tanulmányt Sötér István írta. A jegyzetelés munkáját Sáfrán Györgyi végezte. Bp. 1962. Akadémiai K. [96] sztl., 30 l.

Sötér István írja a kiadványhoz fűzött tanulmányában, hogy az *Őszikék*ben megjelennek a régi Magyarország emlékei: a búzás-szeker, a rác menyegző, a tökkolomp, a vándorcipó, az „örögúr” tamburája. Ilyen emlék maga a *Kapcsos Könyv* is barna bőrkötésével, finom lapjaival, a költő gondos, öreges írásával. Nem csoda, hogy olyan nagy vonzereje van ennek a kiadványnak: a *Kapcsos Könyvet* kézbevéve az olvasó máris úgy érzi, hogy személyes, eleven kapcsolatba került a költővel. De maga az *Őszikék* ciklusa is Arany életművének legszemélyesebb része, emberi közelségbe engedő, közvetlenül valló. Az ember szólal meg benne, aki már nem érzi, nem érezheti magát a nemzet lantosának; „nem is a művész babérja hevíti, csak gémberedő ujját melegíti”; biztatja magát, hogy a lant, a költészet öröme halálig az övé lehet, és íme mégis a *Kapcsos Könyv* utolsó verse a műzszak nélküli, a „humor-nélküli puszta nyomorúságról” ad számot. Ez ennek a ciklusnak az önkéntelen, készerű realizisztikus vallomása.

De nem kevésbé fájdalmas a költő tudatos számvetése sem:

Az életet, im, megjártam;

Nem azt adott, amit vártam:

Arany alkata nem a boldogságra termett emberé.

Az ifjúság szép kertébe
Vaskorlátlan néztem át.

— — — — —
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert ideget:
Jártam érte a világot —
S kerülém, ha megjelent.

írja belső világát talán legteljesebben feltáró versében, a *Visszatekintésben* (1852). Az „örök kétely”, az önmagával való elégedetlenség csendes panasza hangzik az *Őszikék*ből is: a tett „sikerültén sohasem örülök”. Folytonos küzdelemnek érzi az életet — egyik levélnek tanúsága szerint —, melyben ő volt a gyöngébb fél. Mégis boldog volt egy-két évig, felszabadult és bizakodó. Hogy aztán átélje „az erény diadala” helyett a zsarnokság és az árulás ünnepét; lássa a „nagyocska emberek” színeváltását, a kis emberek igazi hűségért nyert bújdosását, kisemmizettségét. „...Túl bírja élni a reményt”, megpróbál „csalódva hinni”, hirdeti „az Ige, Eszme” legyőzhetetlenségét, a költészet hatalmát. Ugyanakkor egyre inkább éreznie kell, hogy a „nemzetis irány utolsó mohikánja”, hogy a praeciptorság nem kell senkinek. Ezért hallgat el, és ezért szólal meg az *Őszikék*ben a nemzeti

lantos helyett az elszigeteltségét, magányát tudomásul vevő, saját vigaszára, lelke könynyitására irogató ember. És mégis: éppen a magány és az elvágyódás hangulatának kifejezésével, a versek köznapiságával, a személyes vallomást szinte jelképesen hordozó képszerű ábrázolással kapcsolódik be az *Őszikék* a kialakuló új költői irány áramába.

Teljesen meggyőző Sötér tanulmányának alapgondolata, hogy a ciklus több szállal fűződik Arany előző korszakaihoz, mint azt eddig gondolták. A *Toldi estéjében* már az *Őszikék* előképét látja, és valóban Arany egyéniségének, szemléletének alapvonásai érvényesülnek benne és ez a mű is magányos és elszigetelt hang volt az általános bizakodás és lelkesültség korszakában. De talán nem kellene elvetni azt a párhuzamot sem, amit Móricz — egyébként nagyon elfogult — ciklében az *Elvesztett alkotmány* és az *Őszikék* között vont: mindkettőben az ember szól, nem a költő; a köznapi életanyag gazdagsága, a korabeli viszonyokat a magános szemlélő pozíciójából ábrázoló ember látásmódja — a szükségszerű különbség mellett — összekapcsolja Arany első és utolsó művét.

Sötér tanulmánya az *Őszikék*ben az 50–53-as korszak ihletének újjáteremtését látja a közvetlen vallomás és az objektív, epikus, balladisztikus hang kettősségében, a konkrét alkalmasságához kapcsolódásban. A balladák — az 50-es évekbeliekkel szemben — nem hősi, nevelő szándékú művek, hanem a halált váró, a világlomlást érzékelő költő hangulatának, életérzésének, a lírai versek fegyelmzett szerénységével szemben szabadon eresztett kifejezése. Sötér a könnyelműség tragikus következményének visszatérő motívumából arra a megállapításra jut, hogy a költő a kapitalista életviszonyok fő vétkének tartotta a könnyelműséget, és ez a felismerés fejeződik ki a balladákban. Felmerülhet azonban az is, hogy a könnyelműségekért aránytalanul súlyosan bűnhődő hősök sorában, mint majd a *Toldi szerelmében* is, az az 50-es évektől kezdve egyre jobban eluralkodó élmény kap formát, hogy az ember nem ura a sorsnak, az életnek, ki van szolgáltatva a vak végzetnek, hogy ismeretlen, garázda erők rángatják tehetetlen lábuként.

Érdekes és elgondolkodtató a tanulmánynak az a felfogása, hogy Arany nem paraszti bizalmatlansággal nézi a kapitalizálódó országot, hanem annak a nemzedéknek a szigorával, amely a polgárosodástól nem a luxus növekedését várta. Lehetséges talán, hogy mind a kettő szerepet játszik benne: a falusi, a paraszti élet, a gyerekkor vonzó emléke és a hűség a polgárosodás eszményeiért küzdő korhoz, nemzedékhez.

Szép és új az *Őszikék* nyelvi elemzése: a műfordítói korszak hatásának kimutatása.

Sáfrán Györgyi gazdag és pontos jegyzet-

teit a kritikai kiadás anyagából és saját kutatásai alapján állította össze. Egyes versekhez értelmezést is fűz; nem egészen világos azonban, hogy miért éppen csak ezekhez.

A kiadvány izléses előállítása a kliséket készítő Kossuth Nyomda és a nyomdai munkát végző Akadémiai Nyomda érdeme.

Horlai Györgyné

Péter László: Juhász Gyula a munkásmozgalomban. Szeged, 1961. Hazafias Népfront Szegedi Bizottsága. 40 l.

Péter László a tőle megszokott gondossággal dolgozza fel tanulmányában Juhász Gyula életének és költészetének azon vonatkozásait, melyek a költőt a szocialista mozgalom eszmeköréhez kapcsolják. Inkább csak utalásszerűen érinti Juhász Gyula fejlődését a Népszavában közölt első verseitől 1919-ig – a szervenő munkásság iránti rokonszenvtől a Tanácsköztársaság célkitűzéseinek tudatos vállalásáig –, s fejtegetései fő súlyát a proletárdiktatúra leverése utáni esztendőkre helyezi. Itt újabb adatokkal egészíti ki eddigi ismereteinket Juhász Gyula 1919–1921 közötti tevékenységéről a szegedi szocialdemokrata mozgalom keretein belül, melyet a munkáskultúra fejlesztése területén, s másrészt *A Munka* hasábjain folytatott. Foglalkozik a szegedi munkásmozgalmi élet 1923 táján bekövetkezett lanyhulásával, mely természetesen a költő mozgalmi kapcsolatait is fellazította. A tanulmány talán legértékesebb része Juhász Gyula szocialista eszmétől ihletett verseinek elemzése, s ezen belül a megváltoztatott szöveggel újraköltött versek össze- és összemérése a korábbi megfogalmazásokkal. Ennek során Péter László gazdag bizonyítékokkal bontja ki a költő eszmei fejlődésének általa rajzolt képét.

Érdeme a tanulmánynak az is, hogy nem hallgatja el Juhász Gyula világszemléletének belső ellentmondásait, lirájának vallásos és irredenta átszínződését. Ebben a vonatkozásban a tanulmány az 1960. évi szegedi irodalomtörténeti vándorgyűlés Juhász-vitájához is kapcsolódik, hiszen e kérdések ott vetődtek fel a legélesebben. Péter László megmutatja Juhász Gyula vallásos látásának kétoldalúságát: a keresztényi-tolsztojánus vonások a költő gondolatvilágában megkönynyítették számára a szocializmus igazságainak befogadását a forradalmak napjaiban, a bukás utáni esztendőben azonban már fékeztek az osztályharcos állásfoglalás kialakításában. Ugyanígy többoldalúan közelíti meg Juhász irredenta színezetű verseinek problematikáját is. Gondos figyelemmel határolja el Juhász Gyula vallásos nézeteit a keresztényszocializmustól, rávilágítva, maga a költő hogyan küzdött e retrográd ideológia és politikai mozgalom ellen. Érdekes az a fejtegetése is,

melyben Juhász nézeteinek a hazai szocialdemokrácia álláspontjánál több vonatkozásban haladottnabb mozzanatairól szól, ám ugyanakkor nem mutat rá eléggé, hogy a költőnek a kommunizákról alkotott felfogása viszont a korabeli szocialdemokrata mentalitás jellegzetes kifejeződése.

Bonyolultan összetett a Juhász Gyula világszemléletéről kialakított képünk: szociális érzékenységgű humanizmus és vallásos látás, a társadalom megváltoztatásának vágya és tolsztoji jószág-kultusz, a forradalmak elbukása okozta fájdalom és a „történelmi Magyarország” elvesztése feletti bánat egyaránt megférnek benne. Éppen ezért nem tudjuk elfogadni a tanulmányt ama konklúzióját, mely Juhász Gyulát *szocialista költő* klasszikusként állítja az olvasók elé; maga a tanulmány egésze is rácafol erre. Juhász Gyula valóban túllépett a polgári radikalizmus gondolatvilágán és nem kétséges, hogy érzelmileg a munkáosztály mellett állt 1919 után is, a lehúzó körülmények következtében azonban nem tudta tartósan magáévá tenni a marxizmus igazságait, sem filozófiai alapelveit, sem osztályharcelméletét. S ha végleges képet csak Juhász Gyula összes művei kritikai kiadásának teljes elkészülte után tudunk is kialakítani e nagy költőnek bonyolult belső ellentmondásokat hordozó életművéről, lényeges eltérés eddigi Juhász-portréinktől nem látszik valószínűnek.

József Farkas

Szerb Antal (1901–1945). Bibliográfia. Összeállította: Tóbiás Áron. Bp. 1961. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 28, XXXIII l.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai sorozatában érdekes összeállítás jelent meg Szerb Antal születésének hatvanadik évfordulójára. A sokszorosított, csupán ötszáz példányban közzétett kiadvány nemcsak a benne található könyvészeti adatok miatt értékes (a két világháború közötti magyar irodalom kutatói a teljes Szerb Antal-pályaképet teremthetik meg segítségével), hanem példás – és sok tekintetben új – szerkezete miatt is. *Tóbiás Áron*, a kötet összeállítója, láthatóan arra törekedett, hogy az életmű bibliográfiai összegezése mellett néhány dokumentum közzétételével még színesebbé, árnyaltabbá tegye Szerb Antal arcképét. Könyveinek, folyóiratokban, napilapokban, időszaki kiadványokban megjelent írásainak (és a rájuk reflektáló írásoknak), valamint a róla szóló emlékezéseknek és tanulmányoknak a felsorolása után néhány eredeti művet és kortársi visszaemlékezést is közzétesz. (Először közli magyarul – ha, sajnos, rövidítve is – Szerb Antal német nyelvű cikkét József Attiláról a *Pester Lloyd* 1938. évének 142. számából.) Más dokumentumok – köztük